

संभाव्य चारा टंचाई परिस्थितीत पशुधनाकरिता  
खरेदी करावयाच्या Silage Bail मधील  
मुरघासची किंमत निश्चित करणे बाबत.....

महाराष्ट्र शासन

कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग  
शासन निर्णय क्रमांक :कृवपदुम-३३०११/५/२०२३/एमएजी/पदुम-४ (६६२१५१)

मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, विस्तार, मुंबई-४०० ०३२

दिनांक :- १४ सप्टेंबर, २०२३

- संदर्भ :-** १) आयुक्त पशुसंवर्धन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे पत्र क्रमांक वैवि/अ-६(२) / २२३२/२०२३, पसं-१४, पुणे-६७, दिनांक ०५.०७.२०२३  
२) कृषी व पदुम विभागाचे पत्र क्र.३३०११/८/२०२३ (६६३५७४)-MAG-ADF-४, दि. ०८.०९.२०२३ अन्वये अप्पर मुख्य सचिव (कृषी) यांच्या अध्यक्षतेखाली दि.०१.०९.२०२३ रोजी झालेल्या बैठकीचे इतिवृत्त.

**प्रस्तावना :-**

राज्यात दि. ०८.०९.२०२३ अखेरपर्यंत सरासरीपेक्षा कमी पर्जन्यमान झाले आहे. कमी पर्जन्यमानाचा परिणाम पीक पेरणीवरही झाला असल्याने राज्यातील पशुधनास आवश्यक असलेल्या चान्याचे उत्पादन व चारा उपलब्धतेवर विपरीत परिणाम होण्याची शक्यता आहे. सरासरीइतके पर्जन्यमानाच्या काळातही उपलब्ध पशुधन व उपलब्ध चारा विचारात घेता सुमारे ४४ टक्के चान्याची तुट असते. त्यामुळे टंचाईसदृश्य काळात चारा टंचाईची स्थिती आणखी गंभीर होईल. यास्तव यावर मात करण्यासाठी प्रभावी उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.

राज्यात ग्रामीण अर्थव्यवस्थेमध्ये पशुपालन व दुग्धव्यवसाय हा महत्वाचा व्यवसाय असून, वर्षभर रोजगार आणि नियमित आर्थिक उत्पन्न देणारा व्यवसाय आहे. टंचाईसदृश्य काळात चारा उत्पन्न कमी झाल्याने पशुधनास पौष्टिक चारा उपलब्ध करून देण्यात पशुपालकांना मर्यादा पडते. त्यामुळे पशुधनास पशुपालकांकडे उपलब्ध असलेला कमी प्रतीचा चारा दिला गेल्यामुळे पशुंच्या आरोग्यावर तसेच दुग्ध उत्पादनावरही दुरगामी विपरीत परिणाम होतो.

मका या चारा पिकापासून बनविलेला मुरघास हा पौष्टिक असल्यामुळे तो आरोग्यदायी ठरतो. तसेच त्यामुळे पशुधनाच्या दुग्ध उत्पादन क्षमतेत वाढ होते. याशिवाय तो पोषणमुल्यासह दिर्घकाळ टिकविता येत असल्यामुळे मुरघास हा चान्यासाठी उत्तम पर्याय आहे. पशुधनास मुरघास खावू घातल्यामुळे खालील प्रमाणे फायदे दृष्टिपथात येतात.

- १) दुग्ध उत्पादनात सातत्य राहते.
- २) पशुधनाची रोगप्रतिकारशक्ती अबाधीत राहते.
- ३) तसेच गाई-म्हशींची प्रजोत्पादन क्षमता कायम राहते.
- ४) मजुरीवरील खर्चामध्ये बचत होते.

उपरोक्त पार्श्वभूमीवर टंचाईसदृश्य काळात मदत व पुनर्वसन विभागाकडून करण्यात येणाऱ्या उपाययोजनांदरम्यान पशुधनास इतर चाऱ्याऐवजी मुरघास उपलब्ध करून देण्यास प्राधान्य देणे आवश्यक ठरते. सदर मुरघास खरेदी किंमतीत एकवाक्यता रहावी यासाठी मका चाऱ्याच्या मुरघास खरेदीसाठी आधारभूत किंमत निश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

#### शासन निर्णय :-

राज्यातील संभाव्य चारा टंचाई परिस्थितीवर मात करण्यासाठी मदत व पुनर्वसन विभागाकडून करण्यात येणाऱ्या उपाययोजना दरम्यान टंचाईग्रस्त/ टंचाईसदृश्य भागातील पशुधनाचे आरोग्यमान चांगले ठेवण्यासाठी तसेच उत्पादन क्षमतेवर विपरीत परिणाम होऊ नये यासाठी सदर पशुधनास मका चाऱ्यापासून तयार केलेला मुरघास देणे आवश्यक आहे. त्यासाठी खरेदी करण्यात येणाऱ्या Silage Bail मधील मका चाऱ्यापासून तयार केलेल्या मुरघासाची किंमत रु.६.५० प्रति किलो अशी निश्चित करण्यास खालील अटीच्या अधीन राहून मान्यता देण्यात येत आहे.

१. खरेदी करण्यात येणारा मुरघास हा Silage Bail स्वरूपात हवाबंद अवरथेत असावा.
२. खरेदी करण्यात येणाऱ्या Silage Bail मधील मुरघासची आम्लता (पीएच) ४.० ते ४.२ असावी आणि त्यात कोणत्याही बुरशीचा प्रादुर्भाव झालेला नसावा.
३. Silage Bail मधील ब्युटेरिक ॲसीडची मात्रा ०.२ टक्क्यापेक्षा कमी व लॅक्टिक ॲसीडची मात्रा ३ टक्क्यापेक्षा जास्त असावी.
४. मका चाऱ्यापासून तयार केलेल्या Silage Bail मधील मुरघासामध्ये ६५ ते ७० टक्के आर्द्रता (Moisture) व ३० ते ३५ टक्के शुष्क पदार्थ असावे.
५. Silage Bail मधील मक्याच्या मुरघासमध्ये खालील प्रमाणे शुष्क घटकांचे (ड्राय मॅटर) प्रमाण असावे:-

Sr. No.	Parameters	Percentage
१	Crude Protein	७.२
२	Crude Fiber	२१.४
३	NDF(Neutral Detergent Fiber)	४६.१
४	ADF(Acid Detergent Fibre)	२४.६
५	Lignin	२.९
६	Ether Extract	२.५
७	Ash	३.९
८	Starch	२४.४
९	Total Sugars	०.२

(संदर्भ:- १) आयसीएआर या संस्थेचे प्रकाशित हॅन्डबुक ऑफ ऑनिमल हजबंड्री, २) एनडीडीबी या संस्थेच्या संकेतस्थळावरील प्रसिध्द तपशील)

पशुधनास पुरविण्यात येणारा मुरघास हा गुणवत्तापूर्ण असणे आवश्यक असल्याने उपरोक्त २ ते ५ मध्ये नमूद केलेल्या परिमाणांची (Standard) पूर्तता होणे आवश्यक आहे, याबाबतची खातरजमा करण्यासाठी खरेदी करण्यात येणाऱ्या मुरघासाची नमूना तपासणी (Sample testing) करण्यात यावी.

Silage Bail मधील मुरघासातील विविध घटकांची तपासणी करण्यासाठी खालील प्रयोगशाळांमध्ये तपासणी सुविधा उपलब्ध आहे.

१. पशुसंवर्धन विभागाची पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा, गोखलेनगर, पुणे.
२. बुरशी प्रादुर्भावाच्या तपासणीसाठी भारतरत्न अटलबिहारी वाजपेयी राज्यस्तरीय रोग अन्वेषण संस्था, औध, पुणे
३. सेंटर फॉर अॅनालिसिस अॅण्ड लर्निंग इन लाईव्हस्टॉक अॅण्ड फुड (काफ), एनडीडीबी, आनंद, गुजरात
४. नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ अॅनिमल न्यूट्रीशन अॅण्ड फिजीऑलॉजी, बेंगलोर
५. महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ अंतर्गत पशुवैद्यकीय महाविद्यालयातील प्रयोगशाळा

हा शासन निर्णय वित्त विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्रमांक ५४३/२०२३/ व्यय-२, दि.११.०९.२०२३ अन्वये प्राप्त झालेल्या सहमतीस अनुसरून निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या [www.maharashtra.gov.in](http://www.maharashtra.gov.in) या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून, त्याचा संकेतांक २०२३०९१४१७०८१७९२०१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून निर्गमित करण्यात येत आहे.

( तुकाराम मुंढे )  
सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत:-

१. मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव मंत्रालय, मुंबई.
२. मा. उपमुख्यमंत्री (गृह), महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव मंत्रालय, मुंबई.
३. मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन), महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव मंत्रालय, मुंबई.
४. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य.
५. अप्पर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
६. अप्पर मुख्य सचिव ( कृषि विभाग), कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
७. प्रधान सचिव, मदत व पुनर्वसन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. आयुक्त पशुसंवर्धन, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
९. आयुक्त, कृषि, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१०. सर्व विभागीय आयुक्त
११. सर्व जिल्हाधिकारी

१२. सहआयुक्त पशुसंवर्धन, भारतरत्न अटलबिहारी वाजपेयी राज्यस्तरीय रोग अन्वेषण विभाग, पुणे.
१३. सर्व प्रादेशिक सहआयुक्त पशुसंवर्धन
१४. संशोधन संचालक, महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर.
१५. सर्व जिल्हा पशुसंवर्धन उपायुक्त.
१६. सहाय्यक आयुक्त पशुसंवर्धन, खाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा, गोखलेनगर, पुणे.
१७. महालेखापाल कार्यालय १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता/लेखा परिक्षण), मुंबई / नागपूर.
१८. मा.मंत्री (पशुसंवर्धन) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१९. अवर सचिव (पदुम-३), कक्ष अधिकारी (पदुम-१, २ व १६), कृषी व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२०. निवड नस्ती पदुम-४.